

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА

УДК 159.98 + 343.12

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.20.15>

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ДО НАДАННЯ ПЕРВИННОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ЗЛОЧИНУ

Великий Віктор Миколайович,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Стаття присвячена проблемі готовності поліцейського до надання психологічної підготовки потерпілим від злочину. Зазначається, що, крім фізичного травмування, втрати майна та засобів до існування, перенесення насильства в будь-якій формі, потерпілий може зазнавати психологічних травм, як основних, зумовлених безпосередніми діями злочинця, так і вторинних, пов'язаних із необхідністю пройти процедуру допиту, неадекватною реакцією оточення, яке звинувачує його в тому, що сталося, відмежовується від його проблем тощо.

Наводиться перелік об'єктивних та суб'єктивних чинників, які визначають міру сприйняття та психічного переживання потерпілим шкоди та втрат, завданих злочинцем. Зазначається, що значною мірою перебіг та небезпечність наслідків психологічного травмування осіб, потерпілих від злочину, визначаються впливом осіб, які найпершими після настання ситуації опиняються поруч.

Виявлено частоту реакцій потерпілих від злочину в перші моменти після його вчинення за оцінкою працівників поліції. Серед таких реакцій найчастіше спостерігаються: підвищена роздратованість, конфліктність, обурення, агресія та гнів на себе і на явних або надуманих винуватців, а також на тих, від кого очікували або очікують допомогу, безпорадність в ухваленні виважених рішень.

Зазначається, що працівники поліції, які прибувають на місце злочину, досить часто більше спрямовані на формальні аспекти (затримання підозрюваних у злочині, виявлення та допит свідків, складання протоколів тощо), ніж на співчуття, заспокоєння та підтримку потерпілого.

Пропонується, зважаючи на міжнародний досвід, розробити нормативну базу надання психологічної допомоги потерпілим від злочину: визначитись з обов'язками і правами суб'єктів, які повинні надавати таку допомогу, вимогами до їхніх компетентностей, видами та порядком надання психологічної допомоги.

Стверджується, що психологічна допомога потерпілим від злочину повинна мати два рівня: первинний (першопочатковий) – психологічна допомога, яку повинні вміти надавати самі працівники поліції; базовий (грунтовний) – психологічна допомога, яка

має надаватись відповідними фахівцями – кризовими психологами.

Визначаються основні завдання первинної психологічної допомоги потерпілим, зміст та методи підготовки до неї працівників поліції.

Ключові слова: потерпілий від злочину, реакція потерпілого на злочин, первинна психологічна допомога, підготовка поліцейських до надання первинної психологічної допомоги потерпілим від злочину.

PROBLEM OF READINESS OF POLICEMAN TO GIVE FIRST PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO VICTIMS OF CRIME

Velykyi Viktor Mykolaiovych,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Professional and Specialized Disciplines
(Kherson Faculty of Odesa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

The article is dedicated to the problem of readiness of a policeman to give the psychological assistance to victims of a crime. A victim is stated to be inflicted preliminary psychological injuries, conditioned with immediate actions of a criminal, and secondary injuries connected with the necessity of an interview, inadequate reaction of people blaming him or her in what happened or distancing from him or her, apart from physical injuries, loss of property or violation in any form.

The objective and subjective factors determining a victim's amount of acceptance and psychological suffering because of property damages or loss inflicted in the course of a crime are given. The running and danger of the consequences of victims' psychological injuries are emphasized to be determined with the influence of those people who are the first to be next to victims in such a situation.

The reaction frequency of victims in the first moments after a crime according to police assessment is cleared up. The most often reactions are: increased irritation, grievance, indignation, aggression and anger against him/herself or those who are evidently or imaginatively guilty, against those who were or are expected assistance from, against inability to accept considered decisions.

Policemen arriving at crime scenes are stated to be interested in carrying out some formalities like suspects detain, witnesses' search and interview, making reports rather than expressing compassion, support and calming down of a victim.

Taking into account a foreign experience, the normative basis of the psychological assistance to crimes victims is proposed to be elaborated including duties and rights of those who must give such assistance, demands to their competences, types and order of giving the psychological assistance.

The psychological assistance to crimes victims is stated to have two levels: the elementary psychological assistance to be given by police officers and the basic one to be given by corresponding specialists – crisis psychologists.

The main tasks of the elementary psychological assistance to crimes victims, the content and methods of policemen's training in it are determined.

Key words: crime victim, victim's reaction to crime, elementary psychological assistance, policemen's training in giving psychological assistance to crimes victims.

Актуальність проблеми. Згідно з даними Генеральної прокуратури України, у 2020 р. було вчинено 360 622 кримінальних правопорушень, офіційно визнано потерпілими від них 234 816 осіб, з них 1 624 загинули [1]. Проте 40,2% громадян, які потерпіли від злочинних посягань, за даними інтернет-видання *Цензор-net*, не звертаються із заявами до поліції у зв'язку з недовірою стосовно її можливостей надати допомогу.

Соціальні, майнові, психологічні наслідки злочинності зумовлюють необхідність застосування різноманітних заходів надання допомоги жертвам злочинів. У ст. 2 Закону «Про Національну поліцію України» зазначається одне із завдань поліції: «<...> надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» [2]. Одним із важливих аспектів такої допомоги має бути морально-психологічна допомога.

Стан дослідження проблеми. Готовність як суб'єктивний стан поліцейського передбачає наявність у нього морального й емоційного настрою, професійної компетентності та майстерності, які забезпечують успішне виконання професійних функцій у стандартних і у складних екстремальних ситуаціях. Найчастіше вони пов'язані зі злочином та його наслідками. Формування готовності поліцейського до надання психологічної допомоги потерпілим від злочину є предметом дослідження окремих науковців та практиків [3; 4; 5], однак натепер ні нормативно, ні психологічно не конкретизовано завдання, зміст, технології надання такої допомоги працівниками поліції, їх підготовку до її надання.

Мета статті – визначити особливості формування готовності поліцейського до надання психологічної допомоги потерпілим від злочину.

Виклад основного матеріалу. Психічні травми постраждалої від злочину особи можуть бути пов'язані із втратою рідних та близьких людей, їх травмуванням, втратою майна та засобів до існування, перенесенням насильства в будь-якій формі тощо. На жаль, часто потерпілий може зазнавати не лише основної психологічної травми, завданої безпосередніми діями злочинця, а й вторинних травм, пов'язаних із необхідністю пройти процедуру допиту, неадекватною реакцією інших, які звинувачують його в тому, що сталося, відмежовуються від його проблем тощо.

Наслідками для жертви злочину можуть бути як тимчасові розлади та дезорієнтації, так і довгострокові проблеми адаптації до нормальних умов життя. Так, Марія Н. розповідає: «Протягом тижня я із сім'єю відпочивала на морі, уже в передостанній день відпочинку подзвонила сусідка, яку я просила доглядати за квартирою, і повідомила, що входні двері у квартиру відчинені. Порадилися із чоловіком і вирішили завершити перебування на морі та терміново повертатись додому. Увесь час мене супроводжувало неприємне передчуття, і воно справдилось: коли ми зайшли у квартиру, то зрозуміли, що сталась крадіжка (зникли надійно сховані, як нам здавалось, наші заощадження, цінні речі, документи <...>). Ми повідомили про те, що сталося, поліцію. Змусила чоловіка поміняти і поставити додаткові замки на двері. Поставити сигналізацію нам не дозволили наші статки. Однак усе це не заспокоїло мене: упродовж кількох тижнів мені бридко було одягати речі, до яких, як я думала, торкались невідомі покидьки, я боялась сама повертатись і перебувати у квартирі – мені здавалось, що там уже є хтось сторонній, що він сховався і чатує, або може проникнути, коли я буду спати. Якщо раптом я не знаходила якусь річ на звичному місці, мене кидало в піт від думки, що хтось сторонній знову побував у нас. Розуміючи, що це малоімовірно, я все

одно не могла здолати це жахливе відчуття. Моє самопочуття покращилось лише після того, як ми змінили квартиру».

Ці шкідливі наслідки можуть бути небезпечними не лише для безпосередньої жертви, а й для людей з її найближчого оточення: членів родини, колег по роботі, знайомих.

Сама реакція потерпілого на кримінальну ситуацію може залежати від низки об'єктивних чинників:

- загальносоціальних - умов, у яких злочин сприймається буденною подією, або навпаки - ще більш загострено;

- наявності чи відсутності в жертви ресурсів, що сприяють компенсації або мінімізації втрат та допомагають впоратись зі скрутною ситуацією. Такі ресурси можуть бути матеріальними, фінансовими, людськими (наявність осіб, які готові надати допомогу), соціальними та державними структурами, від яких очікуються підтримка і допомога.

Значною мірою, крім об'єктивних чинників, напружених переживань постраждалого, його стану після складної життєвої ситуації, пов'язаної з переживанням кримінальної події і її наслідків, можуть спостерігатись і такі суб'єктивні чинники, як:

- особистісна оцінка втрат та шкоди, завданої злочинцем;
- моральна неготовність до того, що потенційно в будь-який момент можна стати жертвою злочину;
- попередній життєвий досвід;
- спотворена гіперболізація самого злочину і його наслідків;
- психофізіологічні особливості особи;
- психічний і функціональний стан особи в конкретний момент;
- рівень психологічної стійкості;
- здатність (або нездатність) особи самотійно впоратись зі стресовими ситуаціями.

Значною мірою перебіг та небезпечність наслідків психологічного травмування потерпілого від злочину визначається впливом осіб, які найпершими після настання ситуації опиняються поруч. Так, G.D. Gottfredson, M. Reiser, C.R. Tsegaye-Spates зазначають: «Хвилини вмілої підтримки будь-якої чутливої особи відразу після злочину можуть бути варті пізніше багатьох годин професійного її консультування та допомоги» [6, с. 31-32].

Крім безпосередніх учасників злочинної події і випадкових свідків, найпершими біля потерпілого найчастіше опиняються працівники поліції, медики - саме вони покликані першими надати йому невідкладну допомогу. Важливо щоб ця допомога була своєчасною, базувалась на відповідних зацікавленості, співчутті до жертви, знаннях і вміннях.

Варто зазначити, що правоохоронець, який має справу з особою, яка зазнала психічної травми від злочину, і сам може стати об'єктом агресії з її боку. Нами було запропоновано працівникам поліції, карного розшуку, патрульним, дільничним інспекторам, працівникам слідства, які проходили підвищення кваліфікації на базі Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ, оцінити частоту реакцій потерпілих від злочину в перші моменти після його вчинення. Кожну із запропонованих нами можливих реакцій пропонувалось оцінити за п'ятибальною системою (1 бал - майже не спостерігається; 2 бали - інколи спостерігається; 3 бали - спостерігається; 4 бали - спостерігається досить часто; 5 балів - спостерігається завжди), так було встановлено їхній ранг. Загалом опитано 127 осіб.

Результати оцінки стану потерпілих від злочину в перші моменти після його вчинення:

Стан потерпілих від злочину в перші моменти після його вчинення	Оцінка частоти	Рангове місце
Підвищена роздратованість	3,3	1
Конфліктність, обурення, агресія та гнів на себе і на явних або надуманих винуватців, на тих, від кого очікували або очікують допомогу	3,3	1
Безпорадність в ухваленні виважених рішень	3,2	2
Шок, ступор	3,1	3
Страх повернутись на місце подій, повторно пережити подібну ситуацію	3	4
Сором і страх осуду та звинувачень у своїй необачності	2,9	5
Горе втрати	2,8	6
Загальмованість, небажання говорити про подію чи бути поруч із людьми, які нагадують про неї	2,6	7
Тремтіння та підвищена збудженість	2,5	8
Почуття провини	2,4	9

Крім станів потерпілого, які було запропоновано для оцінки, працівниками поліції були названі різноманітні психічні прояви постзлочинної травми, які їм доводиться спостерігати одразу після злочинної події та згодом, під час подальших зустрічей із потерпілими, які є часом досить неоднозначні та взаємовиключні, як-от:

- апатія, млявість, ступор, зниження працездатності, зловживання алкоголем, тютюнопалінням, наркотиками;
- відхід від звичного способу життя;
- почуття напруги, тривоги, страх невизначеності й очікування подальших негативних наслідків;
- відсторонення від близьких, усамітнення, депресія;
- втрата інтересу до колись улюблених речей;
- нав'язливі яскраві спогади події, скарги на безсоння, неприємні сновидіння та нічні кошмари;
- марення та галюцинації.

Під час опитування працівники поліції вказали, що зазвичай постраждалі швидше реагують на фізичні травми та матеріальні втрати, ніж на своє негативне психічне самопочуття. Незважаючи на це, працівники поліції не мають права ігнорувати стан постраждалих, обмежуватись лише рекомендаціями заспокоїтись, не боятись, не переживати, казати, що все минеться. Будь-яке ігнорування психологічних проблем може перерости в серйозну психосоматику.

Зазначимо, що до групи осіб, які психологічно постраждали від злочину, окрім самого потерпілого, можуть входити його рідні та близькі, свідки, сторонні спостерігачі (ті, хто прибули на місце злочину вже після його здійснення), навіть самі правоохоронці.

На жаль, практика свідчить, що працівники поліції, які прибувають на місце злочину, досить часто спрямовані більше на формальні аспекти (затримання підозрюваних у злочині, виявлення та допит свідків, складання протоколів тощо), ніж на співчуття, заспокоєння та підтримку потерпілого. Навіть більше, в окремих випадках працівники поліції можуть демонструвати негативні оцінки потерпілого, звинувачувати у провокуючій поведінці, що лише поглиблює його психологічну травму.

На нашу думку, варто вести мову про нормативне закріплення обов'язку та порядку надання жертвам злочину психологічної допомоги. У світовій практиці останні десятиліття розроблені та почали успішно використовуватись різноманітні варіанти допомоги потерпілим від злочину. Закордонний досвід, адаптований до умов України, міг би бути корисним під час розроблення системи норм допомоги та підтримки потерпілих від злочину.

Одними з перших міжнародних документів стосовно захисту і допомоги жертвам злочинів стала Декларація ООН головних принципів правосуддя для захисту жертв злочинів і зловживань владою (Резолюція Асамблеї від 29 листопада 1985 р.). Декларація визначає, що під терміном «жертви» розуміються особи, яким індивідуально або колективно було завдано шкоди, зокрема тілесних ушкоджень, моральних збитків, емоційних страждань, матеріальних збитків, або суттєво обмежено їхні основні права. Визначено також основні види підтримки потерпілих від злочину: матеріальну, медичну, психічну, соціальну [7].

Такий досвід накопичено у Сполучених Штатах Америки, країнах Європейського Союзу [8; 9; 10; 11; 12].

У США діють нормативно затверджені програми надання допомоги потерпілим від злочину, якщо ці особи самі не брали участі у злочинній діяльності. Ще в 1982 р. робоча група при Президенті США Д. Рейгані закликала Співтовариство з питань психічного здоров'я взяти участь у розробленні та забезпеченні програм для жертв злочинів, які зазнали психічних травм. За результатами такої роботи було ухвалено відповідні програми поліпшення психічного здоров'я потерпілих від злочинців [9].

У США чітко визначено види допомоги, яку можуть надати потерпілим професійні і непрофесійні хелпери, їхні права й обов'язки, вимоги до їхнього рівня компетентностей. Окремо виділено обов'язки поліції щодо виявлення жертв злочину та надання першої психічної, медичної й інших видів допомоги. Розроблено відповідні програми підготовки поліцейських до негайних видів допомоги потерпілим.

Визначено також способи оцінки та підзвітності щодо ефективності реалізації програм підтримки жертв злочинів.

У європейських країнах Директивою Європейського парламенту запроваджено мінімальні стандарти щодо прав, підтримки і захисту потерпілих від злочинів [13].

У контексті проаналізованого нами закордонного досвіду можна дійти висновку, що основними напрямками допомоги потерпілим від злочину в Україні є завершення розроблення нормативної бази її надання, визначення обов'язків і прав суб'єктів, які мають надавати таку допомогу, вимоги до їхніх компетентностей. Адаптація зарубіжного досвіду до українських умов, його впровадження мають урахувувати як загальні світові процеси, так і складні соціально-економічні умови, інші особливості нашої країни.

Опосередкованими першими кроками в цьому напрямі в Україні можна вважати проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 р.», розроблений Міністерством соціальної політики України [14], постанову КМУ «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р. № 654 [15].

Позитивним орієнтиром у розробленні заходів із надання екстреної психологічної допомоги потерпілим від злочину може служити порядок надання психологічної підтримки постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16 червня 2014 р. № 398 [16].

Ми вважаємо, що психологічна допомога постраждалим від злочину повинна мати два рівні:

- первинний (першопочатковий) – психологічна допомога, яку повинні вміти надавати самі працівники поліції;
- базовий (грунтовний) – психологічна допомога, яка має надаватись відповідними фахівцями – кризовими психологами.

Основними завданнями первинної психологічної допомоги мають стати:

- нормалізація психічного стану постраждалої особи зразу ж після злочину;
- формування в особі відчуття безпеки;
- зміцнення віри та впевненості в можливості вийти з ускладнень, що склались, страждань і нужди;
- соціальна, фізична та психологічна підтримка.

Уважаємо, що треба чітко нормативно визначити межі компетентностей у наданні мінімальної і достатньої психологічної допомоги офіційними особами (працівники поліції, психологи, медики) і неформальними хелперами (представники соціальних організацій, члени родини, колеги, друзі).

Варто розробити, з урахуванням диференційованих особливостей, оптимальні варіативні методики надання первинної психологічної допомоги різним групам потерпілих: жертвам насильницьких, корисливих злочинів, неповнолітнім, жінкам, чоловікам (до речі, приділяють увагу питанням допомоги жінкам, які постраждали від різних форм насильства, а проблема допомоги чоловікам залишається поза увагою дослідників і практиків), особам похилого віку тощо.

Має бути розроблена спеціальна програма підготовки поліцейських до надання первинної психологічної допомоги потерпілим від злочину та будь-якої іншої екстремальної ситуації. Вона повинна включати такі аспекти:

- вивчення візуальних ознак, які свідчать про критичні психологічні стани особи, уміння їх виявляти;
- компетенції щодо встановлення контакту з особами, які перебувають у стані посттравматичного розладу (стани афекту, фрустрації, стресу, шоку тощо), відволікання їх від негативних думок і намірів;
- уміння виявляти нагальні потреби особи;
- створення психічно безпечного середовища для особи, яка перебуває у кризовому стані;
- формування навичок нагальної практичної психологічної допомоги, уміння залучати інших осіб (родичі, друзі, колеги), які могли б підтримати потерпілого, організовувати бажану їх взаємодію;
- надання допомоги постраждалій особі в моделюванні своїх подальших дій та життя;
- знання про державні та громадські інституції, які можуть силами фахівців надавати ґрунтовну психологічну допомогу потерпілим (центри соціально-психологічної реабілітації, кризові та консультаційні пункти, проведення навчальних спецкурсів, практичних семінарів із вироблення навичок безпечної поведінки громадян, насамперед осіб із підвищеною віктимністю).

Варто враховувати, що жертва злочину може перебувати у стані відчуження від оточення, зумовленого соромом, страхом, переживанням через невизначеність наявних та майбутніх наслідків злочину. Тому працівники поліції повинні засвоїти гнучкі алгоритми, за якими мають виявляти потреби в первинній психологічній допомозі, її наданні.

Поліцейський залежно від конкретних обставин повинен виявляти візуальні ознаки, які сигналізують про небезпечний стан потерпілого, та гнучко обирати способи допомоги йому. Зауважимо, що в деяких випадках як відсутність знаків уваги до стану потерпілого, легковажне ставлення до факту вчинення злочину, звинувачення його в тому, що трапилось, так і висування вимог змиритись із ситуацією, заспокоїтись можуть спричинити реакцію, протилежну очікуваній. Важливо, щоб у результаті спілкування з поліцейським потерпілий отримав орієнтири щодо недопущення повторення злочину, стосовно своїх подальших дій, шляхів мінімізації моральних, фізичних та матеріальних втрат.

Належна підготовка правоохоронців до надання первинної психологічної допомоги можлива за умов не лише простого засвоєння інформації про її сутність та способи її організації, а й формування відповідних моральних настанов, напрацювання нових способів мислення. Тому окремим моментом розроблення планів такої підготовки має бути обґрунтування системи практичних ситуацій з елементами драматизації, які моделюють діяльність правоохоронця. Кожна нова ситуація має бути несхожою на попередню, якомога ширше розкривати типові ситуації, що мають місце у правоохоронній діяльності, мати багатоваріантність вірогідних напрямів їх розвитку й наслідків, можливих способів їх урегулювання тощо.

Формування гнучких практичних умінь і навичок правоохоронців є одним із найбільш складних завдань. Цьому мають сприяти спеціальні тренінги.

Тренінги можуть включати в себе діагностичні методики, аналіз конкретних ситуацій, окремі вправи й рольові ігри (моделювання практичних ситуацій, колективного пошуку варіантів рішень – мозкового штурму, методу «колективного блокнота», синектики, оцінки варіантів рішень тощо), групове обговорення.

Проведення таких тренінгів має надавати можливість їх учасникам:

- аналізувати власний досвід;
- виявляти власні труднощі, обирати шляхи їх усунення;
- випробувати себе в нових видах діяльності, розвивати водночас емоційну стійкість до стресових ситуацій і впевненість у собі;
- формувати практичні навички;
- розробляти програму професійного самовдосконалення тощо.

Звичайно, крім формування у правоохоронців знань і вмінь використання психологічних технологій, не варто применшувати значення виховання в них моральних загальнолюдських якостей: переконання у важливості громадянського і професійного обов'язку надати допомогу потерпілому, доброзичливості, толерантного ставлення до особи, її дій, емпатію, оптимізм, здатність викликати довіру.

Висновок. Проведений аналіз свідчить про потребу в розробленні нормативної та технологічної бази первинної психологічної допомоги потерпілим від злочину, у підготовці працівників поліції до її надання. Цьому може сприяти врахування вітчизняного й адаптація до українських реалій закордонного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>.
2. Про Національну поліцію : Закон України. URL: .
3. Гошовський Я.О. Соціально-психологічні аспекти фахової компетентності працівників поліції щодо спілкування з людьми, які пережили екстремальну деривацію. *Психологічні конструкти позиціонування поліції серед населення* : матеріали Круглого столу від 24 листопада 2016 р. / за заг. ред. Л.Й. Гуменюк, М.П. Козирева. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. С. 183–187.

4. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання / уклад. : А.В. Запорожцев та ін. Київ, 2012. 246 с.
5. Литвин В.В. Формування та розвиток професійної компетентності патрульного поліцейського. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (106). С. 277–287.
6. Gottfredson G.D., Reiser M., Tsegaye-Spates C.R. Psychological help for victims of crime. *Professional Psychology: Research and Practice*. 1987. № 18 (4). P. 316–325. DOI: 10.1037/0735-7028.18.4.316.
7. Декларація ООН головних принципів правосуддя для захисту жертв злочинів і зловживань владою (Резолюція Асамблеї від 29 листопада 1985 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text.
8. Financial assistance for victims of crime. URL: <https://www.qld.gov.au/law/crime-and-police/victims-and-witnesses-of-crime/financial-assistance>.
9. Initiatives for Improving the Mental Health of Traumatized Crime Victims. URL: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/factsheets/mentalhe.htm.
10. Zákon č. 45/2013 Sb., ze dne 30. 1. 2013, O obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) (vybraná ustanovení) URL: http://spcp.prf.cuni.cz/lex/zakon_45_2013.pdf.
11. Wissenswertes für Kriminalitätsofpe. URL: <https://weisserring.de/hilfe/wissenswertes/opferrechte#allgemeineopferrechte>.
12. Hjälp och stöd. URL: <https://polisen.se/utsatt-for-brott/hjalp-och-stod-fran-samhallet>
13. Директива Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу 2012/29/EU «Про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, а також заміну рамкового рішення Ради Європейського Союзу 2001/220/JHA* від 25 жовтня 2012 р.». URL: http://185.65.244.102/img/books/files/_compensation_for_victims_of_violent_crimes.pdf.
14. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 р. : проект розпорядження КМУ, розроблений Міністерством соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/610/>.
15. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : постанова КМУ від 22 серпня 2018 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-п#Text>.
16. Порядок надання психологічної підтримки постраждалим при надзвичайній ситуації : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16 червня 2014 р. № 398. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-14#398>.